

N:o 10.

Ank. till Riksd. kansli den 19 mars 1895, kl. 3 e. m.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 2, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om åtgärders vidtagande för erhållande af en förbättrad folkskolestatistik.

Till utskottets behandling har hänvisats en af herr *E. Hammarlund* inom Andra Kammaren väckt motion (n:o 84), hvori hemställes, »att Riksdagen måtte i skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla om vidtagande af åtgärder, så att årligen från trycket utkommer en statistik rörande folkundervisningen i vårt land; att denna statistik varder i möjligaste mån ändamålsenlig och så fullständig, som de tillgängliga primäruppgifterna medgifva och omständigheterna i öfrigt föranleda; samt att den regelbundet föreligger färdig i tryck senast ett år efter det primäruppgifterna inkommit till ecklesiastikdepartementet.»

Den utredning, som föregår denna hemställan, inleder motionären sålunda: »För ett framgångsrikt arbete för folkundervisningens förbättrande kräfvdes bland annat en noggrann kännedom om folkskoleväsendets nuvarande tillstånd och om det sätt, hvarpå detta under de senaste åren utvecklats, samt om den verkan, de redan vidtagna förändringarna deri medfört. För detta ändamål åter är det af synnerlig vikt att hafva tillgång till en folkskolestatistik, i hvilken dels årligen meddelas åtminstone de väsentligaste uppgifterna om tillståndet under närmast föregående år, dels en öfersigt lemnas af utvecklingen under en längre eller kortare följd af år. Detta

medel för folkundervisningens främjande har i vårt land blifvit allt för mycket, ja under vissa perioder så godt som alldeles försummadt.»

Såsom motionären erinrar, väckte han vid 1886 års riksdag förslag, »att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om utgifvandet — helst årligen — af en statistik rörande folkundervisningen i Sverige».

I motionen framhölls, att Sverige vid den tiden så godt som helt och hållet saknade en folkskolestatistik. År 1870 hade i serien »Bidrag till Sveriges officiella statistik» utkommit en redogörelse för »Folkundervisningen den 31 december 1868». Men efter år 1870 saknades hvarje tillstymmelse till folkskolestatistik i vårt land. Allt hvad man fått veta om folkskoleväsendets utveckling under åren 1870—1886 inskränkte sig till några torftiga sifferuppgifter i Kongl. Maj:ts »Berättelse om hvad i rikets styrelse sedan sista Riksdags sammanträde sig tilldragit» (ej fullt två sidor årligen).

Årligen utkomme statistiska meddelanden rörande rättsväsendet, bergshandteringen, fabriker och manufakturerna, handel och sjöfart, fångvården, telegrafväsendet, helso- och sjukvården, statens jernvägstrafik, postverket, jordbruk och boskapsskötsel, landtmäteri, skogsväsendet o. s. v. Men i afseende på en så viktig samhällsfaktor som folkupplysningen saknades all egentlig statistik sedan år 1870. Ett sådant missförhållande kräde med nödvändighet en rättelse.

Motionen behandlades af Andra Kammarens första tillfälliga utskott, som var ense med motionären derom, »att folkskolestatistiken blifvit för mycket eftersatt i vårt land». Utskottet fann det vara »en bestämd brist, att icke en regelbundet fortlöpande folkskolestatistik af trycket utgifves, sträckande sig så nära som möjligt till den närvarande tiden och utarbetad med den fullständighet, som de tillgängliga primäruppgifterna medgifva och omständigheterna i öfrigt föranleda».

Något underkännande från statsmagternas sida af statistikens betydelse äfven på folkundervisningens område vore ingalunda orsaken till den här beklagade bristen.

I instruktionen för den expeditionssekreterare, som skulle förestå den år 1864 på grund af Riksdagens beslut upprättade s. k. folkskolebyrån, föreskrefs, att han skulle tillse, det inom expeditionen fördes de statistiska och andra anteckningar, som för noggrann kännedom af folkundervisningens tillstånd vore nödiga. Från och med 1875 hade Riksdagen beviljat ett särskildt anslag, att användas för bearbetning af undervisningsstatistiken. Till en början var detta anslag 5,000 kronor, men det höjdes redan för år 1876 till 6,000 kronor och uppfördes vid 1878 års riksdag på ordinarie stat.

»Ser man på de resultat, som vunnits genom statsverkets sålunda gjorda uppoffringar, så har den skyndsamhet, med hvilken dessa resultat

blifvit för allmänheten tillgängliga, ingalunda motsvarat den år 1875 af departementschefen uttryckta förväntan, att redan under år 1876 de första statistiska redogörelserna för såväl elementarläroverken som folkskolorna skulle kunna af trycket utgifvas.»

Hvad särskildt anginge folkskolestatistiken, hade emellertid utskottet inhemtat, att de förberedande arbetena för åstadkommande af en sådan vid den tiden (februari 1886) hade så långt fortgått, att ett statistiskt arbete öfver folkundervisningen, sträckande sig till år 1882, vore icke blott under utarbetande utan under utgifning.

Vid sådant förhållande hemstälde utskottet, »att motionen för närvarande icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda».

Detta blef äfven kammarens beslut.

»Nio år hafva sedan dess förflutit», säger vidare motionären, »men tyvärr befinna vi oss på föreliggande område i en föga bättre ställning än år 1886.

Till offentliggörande i serien 'Bidrag till Sveriges officiella statistik' hafva vid nedannämnda tider öfverlemnats fyra berättelser om folkskolorna, nemligen:

Berättelse om folkskolorna för år 1882, afgifven den 29 mars 1887;
Dito för år 1883, afgifven den 16 januari 1888;
Dito för år 1884, afgifven den 5 november 1889;
Dito för år 1885, afgifven den 9 mars 1892.

Redan från början var alltså 'berättelsen' 4 à 5 år gammal. I stället för att hinna upp den närvarande tiden hafva vederbörande blifvit allt mera efter. 1884 års berättelse utkom först i slutet af 1889, och 1885 års berättelse icke förr än i mars 1892. De siffror, som då meddelades, voro alltså mer än sex år gamla.

Sedan dess hafva i det närmaste tre år förflutit, utan att man fått veta något om folkskoleväsendet år 1886. Då berättelsen härom en gång föreligger i tryck, äro siffrorna minst åtta år gamla.

Under tiden hafva i ecklesiastikdepartementet hopats primäruppgifter för icke mindre än åtta år (1886—93). I fall arbetet äfven under den kommande tiden skall fortskrida på samma långsamma sätt som hittills, hafva vi emellertid icke utsigt att få veta något om 1893 års folkskoleväsende förrän ett godt stycke in på nästa århundrade.

En statistik, som är så ohjelpigt efter sin tid, är naturligtvis till föga gagn, och de derpå nedlagda utgifterna kunde utan tvifvel användas på bättre sätt. En dylik statistik har visserligen under alla omständigheter ett historiskt intresse, men dertill inskränker sig hufvudsakligen dess värde.

För en hvar, som sysslar med folkskoleväsendet, är det emellertid af största betydelse att kunna erhålla något så när snabba och tillförlitliga siffer-

uppgifter rörande folkskoleväsendets utveckling just under de allra sista åren. Ej minst för regering och Riksdag äro dylika uppgifter af nöden. Rätt ofta vidtagas förändringar i organisation, i vilkor för statsbidrags utgående o. s. v. Det är då af största vikt, att man sättes i tillfälle att år efter år följa utvecklingen och se till, hvad resultatet blir af de vidtagna åtgärderna.

Statens och kommunens utgifter för folkskoleväsendet äro så höga (för 1893 uppgingo de sammanlagdt till nära 15 millioner kronor), att man ensamt af denna anledning kan fordra, att resultatet — sådant det kan framläggas i siffror — snarast möjligt offentliggöres.

Medan folkskolestatistiken icke framskridit längre än till 1885, hafva redan från trycket utkommit statistiska uppgifter för år 1893 rörande en hel del andra samhällsangelägenheter, såsom bergshandteringen, fångvården, telegrafväsendet, statens jernvägstrafik, postverket, jordbruk och boskapskötsel, landtmäteriet, allmänna arbeten, utrikes handel och sjöfart, statens domäner m. m.

Till jemförelse bör äfven nämnas, att senast offentliggjorda häfte af läroverksstatistiken omfattar läsåret 1891—92.»

Af de sålunda påvisade omständigheterna anser motionären det framgå, att ett missförhållande i fråga om folkskolestatistiken fortfarande förefinnes, och han tager därför i öfvervägande, huru detta missförhållande bäst bör kunna afhjelpas.

Då det, med hänsyn till Riksdagens uttalande 1893 angående denna angelägenhet, icke syntes böra för närvarande ifrågasättas att genom förhöjdt ordinarie anslag förstärka arbetskrafterna inom ecklesiastikdepartementets statistiska afdelning, ansåge motionären, derest icke genom en lämpligare anordning af arbetet en större arbetsprodukt kunde ernås, ingen annan utväg för att komma ifrån det nuvarande tillståndet gifvas, än att inskränka sjelfva bearbetningen af det statistiska materialet.

För att en gång på föreliggande område komma fram till den innevarande tiden såge motionären ingen annan råd, än att folkskolestatistiken för åren 1886—1893 finge till större eller mindre del blifva ofullbordad, hvilket motionären visserligen funne beklagligt, men hvarför enligt hans förmenande någon ersättning skulle kunna erhållas på det sättet, att primäruppgifterna för dessa år i vissa hänseenden gjordes till förmån för särskild bearbetning, för hvilket ändamål Riksdagen kunde antagas vara villig att bereda extra arbetskrafter.

Af största vikt ansåge motionären det i hvarje fall vara, att sådana åtgärder vidtoges, att, så snart 1894 års primäruppgifter inkommit till ecklesiastikdepartementet (senast den 1 augusti 1895), bearbetningen af dessa

kunde taga sin början, så att berättelsen för 1894 kunde utkomma före den 1 augusti 1896, då bearbetningen af 1895 års primäruppgifter skulle vidtaga. Antagligt vore, att, om arbetet skulle bedrivas med den af motionären förordade skyndsamheten, utan att arbetskrafterna inom departementet ökades, åtskilliga brister och ofullständigheter till en början måste komma att vidlåda folkskolestatistiken. Men äfven om nämnda statistik under de första åren skulle komma att inskränkas till ett mer eller mindre fullständigt återgifvande af de i folkskolestadgans § 67 omnämnda sammandragen, som upprättas af folkskoleinspektörerna, samt de i § 68 af samma stadga omtalade domkapitelsutlåtandena häröfver, syntes detta i allt fall vara att föredraga framför det nuvarande förhållandet.

Utskottet delar motionärens uppfattning angående den stora betydelsen af en god folkskolestatistik samt angående vigten deraf, att denna regelbundet framföres så nära intill den innevarande tiden som möjligt. Utskottet måste därför äfven beteckna det nuvarande tillståndet hos oss, sådant som motionären framhållit det, såsom ett missförhållande, hvilket kräver snar rättelse, för hvars vinnande utskottet anser Riksdagen böra påkalla Kongl. Maj:ts uppmärksamhet och åtgärder.

Beträffande sättet att afhjelpa det påpekade missförhållandet tror utskottet, i likhet med motionären, på grund af Riksdagens uttalande 1893, att det knappast är att förvänta, att Riksdagen skulle finnas benägen att genom ökad anslag för ändamålet förstärka arbetskrafterna inom ecklesiastikdepartementets statistiska afdelning, hvilket icke heller synes vara af nöden påkalladt, så länge arbetet der inskränkes till de nu anvisade områdena, d. v. s. allmänna läroverken och folkskolorna.

Med hänsyn dertill att det är af synnerlig vikt, att man så fort som möjligt sättes i tillfälle att, med tillhjälp af statistiskt material, genom jämförelse mellan förhållandena vid en nära liggande tidpunkt samt vid andra, mer eller mindre aflägsna tidpunkter, få en säker uppfattning af folkskolornas utvecklingsgång under en längre eller kortare följd af år samt af de derunder vunnna resultaten, anser utskottet, att den af motionären anvisade utvägen att ofördröjligen utarbeta och offentliggöra berättelsen för det senaste året, hvarför primäruppgifter föreligga, förtjenar synnerligt afseende. Till utskottets kännedom har äfven kommit, att man inom ecklesiastikdepartementet på senaste tiden blifvit betänkt på att beträda denna väg, så att det statistiska arbetet der under de närmaste åren komme att vid hvarje tid afse utarbetandet och offentliggörandet dels af berättelsen för det närmast liggande året,

dels ock af de ännu icke fullbordade berättelserna för de föregående åren, till dess den sålunda uppkomna luckan blifvit fylld. Utskottet vågar visserligen icke göra sig några synnerligen stora förhoppningar beträffande tidpunkten, då folkskolestatistiken på detta sätt skulle blifva fullständigt framförd till den innevarande tiden, allra helst i betraktande af den misräkning, som den af departementschefen vid 1893 års riksdag framställda beräkningen, att berättelserna dåmera, sedan ett drygt arbete för primäruppgifternas berigtigande och förbättrande vore undangjordt, skulle i rask följd utkomma, visat sig innebära. Emellertid synes på den nyss angifna vägen den svåraste olägenheten af det för handen varande tillståndet lämpligast undanrödjas.

Huruvida samtidigt, såsom motionären antydt, någon väsentligare förändring af planen för de statistiska primäruppgifternas bearbetning bör ega rum, är en fråga, hvarpå utskottet icke anser lämpligt att nu ingå. Beträffande den svårighet att erhålla rigtiga primäruppgifter, som framhålles i berättelsen för år 1885 och som väsentligt fördröjt det statistiska arbetet, vill utskottet emellertid hafva uttalat den tanken, att denna svårighet väl i någon mån kan hafva sin grund i beskaffenheten af de fastställda formulären, en tanke, som synes vinna stöd dels i yttranden vid folkskoleinspektörsmötet 1894, dels ock i den omständigheten, att det befunnits nödigt att upprepade gånger utfärda anvisningar och promemorior för dessa formulärs användande.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, får utskottet, med anledning af den förevarande motionen, hemställa,

att Andra Kammarerna ville för sin del besluta, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om vidtagande af åtgärder, så att årligen från trycket utgifves en statistisk berättelse om folkundervisningen i vårt land, hvilken berättelse bör offentliggöras senast ett år efter det primäruppgifterna inkommit till ecklesiastikdepartementet.

Stockholm den 19 mars 1895.

På utskottets vägnar:

EMIL HAMMARLUND.